

נושא הגיליון

'חובת תפילה בציבור'

נְאִי תִפְלְתִי לָךְ ה' יַת רְצוֹן

אנו עומדים בתחילת הסדרה בנושא 'תפילה בציבור', הגיליון הנוכחי מספר 455 'חובת תפילה בציבור', הגיליון הבא מספר 456 'הפסד ממון לתפילה בציבור', גיליון מספר 457 'מעלת תפילה בציבור', גיליון מספר 458 'מה נחשב תפילה במנין', גיליון מספר 459 'מנין חזון איש', גיליון מספר 460 'כמה צריך למנין'.

בגיליון הנוכחי נתמקד, האם יש חיוב גמור של תפילה בציבור (שמונה עשרה בציבור, חזרת הש"ץ, קדיש, קדושה, וברכו), או שהוא רק מצוה לכתחילה ותוספת מעלה חשובה.

1. המקורות בגמ'

גמ' ברכות: מבואר בגמ' (ברכות דף ז: ת.נ.), אמר ליה רבי יצחק לרב נחמן מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי, אמר ליה לא יכלנא. אמר ליה לכנפי למר עשרה וליציל. אמר ליה טריחא לי מילתא. ולימא ליה מר לשלוחא דצבורא בעידנא, דמצלי צבורא ליתי ולודעיה למר, אמר ליה מאי כולי האי,

דבר העורך

החיוב הוא כשיכול

כח הציבור: תפילה בציבור, היא הצורה הנכונה של עבודת התפילה, והיא מעלה גדולה והידור נשגב בעמידה לפני ד'. תפילת הציבור יש בה כח מיוחד שמתקבלת לפני הקב"ה. שכן הציבור אינו אוסף של הרבה יחידים שכל אחד לבדו אינו יכול וביחד יכולים, אלא שהציבור בכללותו יש לו כח נעלה בתכלית.

מבואר בגמ' (ראש השנה דף יח.) שביחיד התפילה מתקבלת בעשרת ימי תשובה, **שנאמר** (ישעיהו פרק נה פסוק ו) דְרָשׁוּ ה' בְּהִמְצָאוֹ, אבל בציבור התפילה מתקבלת בכל זמן, **שנאמר** (דברים פרק ד פסוק ז) כִּהְיֶינָהּ כְּלֶקְטִינוּ כְּלֶקְטָנוּ אֱלֹוִי.

צריך לגשת לנושא של תפילה בציבור בחדרת קודש, כמו שנגשים לנושא של תפילה בימים נוראים, שכל יהודי יודע שצריך להרבות בתפילה בימים הנוראים, שהוא עת רצון לפעול, כך התפילה בציבור בכחה לפעול גדולת ונצורות גם כל השנה.

יש לחקור כיצד להגדיר את הדין המוטל על היחיד להתפלל יחד עם הציבור, ויש בזה ג' צדדים;

חיוב: הצד הראשון אותו נקטו רוב הפוסקים, שבזמן שיכול הוא חייב, ובזמן שאינו יכול אינו חייב, והוא בדרגת חיוב פחותה משאר מצות עשה, שפטר בחש בראשו ובסביבת אונס מוצדקת, ושונה מחיוב התפילה עצמה ושאר מצות עשה (הנחת תפילין, ישיבה בסוכה, אכילת מצה). שחייב גם אם חש בראשו.

וההסבר בזה, שהרי יש כללים בדרגת החיוב של המצוות; מצות עשה עד חומש, מצות לא תעשה כל ממונו, ג' חמורות יהרג ואל יעבור, ובתפילה בציבור אינו חייב ללכת מרחק יותר מד' מילין לפניו ומיל לאחריו, וכמו בנטילת ידים לסעודה שהכל מודים שהוא חיוב גמור ובכל זאת אינו חייב ללכת יותר מד' מילין לפניו ומיל לאחריו.

מצות: הצד השני, אותו נקטו כמה פוסקים, שאינו מוגדר כחיוב אלא כמעלה ומצוה, שאם יכול מוטל עליו המצוה.

רשות: יש שיטה יחידה שהוא רק רשות, ואינו בגדר מצוה, אולם הפוסקים נחלקו על דבריו שודאי יש בזה לכל הפחות מצוה.

בברכת התורה
עקיבא יוסף לוי

מתבטלות בכל יום כמה וכמה גזרות מִישראל, כדאיתא במדרשים.

הטעם שצריך ללכת לפניו עד ד' מילין לתפילה בציבור, מבואר **בערוך השלחן** (סימן צ סעיף כא) שאמנם יסודו דרבנן, אך זוהי מצוה גדולה, כי בנוסף לתפילה בציבור, גם יש בה גם קדיש וקדושה וברכו.

גמ' חגיגה: מבואר בגמ' (חגיגה דף ט:): על הפסוק (קהלת פרק א פסוק טו) וְחִסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהִגְנוֹת, שהכוונה למי שחבריו נמנו לדבר מצוה והוא לא נמנה איתם. ומבאר **המהרש"א** (חידושי אגדות ד"ה וחסרון) שהכוונה למי שמתפלל ביחידות בלי מניין של עשרה.

2. רבי אליעזר שחרר עבדו

מצוה דרבים: כתוב בגמ' (ברכות דף מז: גיטין דף לח:): שרבי אליעזר שחרר את עבדו להשלים מנין, ולא חשש שעובר בכך על איסור שחרור עבד כענני, שנלמד מהפסוק (ויקרא כה מו) לְעֵלֶם בָּהֶם תַּעֲבְדוּ, כי מצוה דרבים שאני. ולהלן יבואר, שנחלקו האחרונים האם יש להוכיח מכאן שיש חיוב להתפלל בציבור, ותלוי כיצד לפרש את הגמ'.

הכוונה במצוה דרבים, פירש רש"י (ברכות דף מז: ד"ה מצוה דרבים), להוציא את הרבים ידי חובתם בקדושה. וכן כתב הרא"ש (ברכות פרק ז סימן כ) שהכוונה להוציא את הרבים בקדושה, ופירש את הפסוק (ויקרא פרק כא פסוק לב) וְנִקְדַּשְׁתָּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שזו מצוה עשה כי מקדשים את השם ברבים עם מנין, ואפילו מצוה דרבנן של קדושה וברכו שאין לו עיקר מן התורה, דוחה עשה של יחיד. וכן נוקט **המשנ"ב** (סימן נה ס"ק עג), שמטרת השחרור היתה להוציא רבים ידי חובתם בקדושה.

ותמה **הרמב"ן** (גיטין דף לח:): איך המצוה להתפלל בציבור דוחה עשה שבתורה. ויישב שהאיסור לשחרר עבדו הוא רק במשחררו בחינם, אבל בסיבה מוצדקת עבור השלמה למנין, אינו בחינם. ועוד תירץ שהמצוה להתפלל בציבור חשובה מאוד ודוחה עשה שבתורה, כיון שאם בא הקדוש ברוך הוא לבית הכנסת ולא מוצא שם עשרה מיד כועס.

ולכאורה מוכח מהגמ' שיש 'חיוב' להתפלל במנין ולומר קדושה בציבור, ולכן הותר לר' אליעזר לשחרר את עבדו כדי להשלים מנין, ואילו לא היה מצוה גמורה להתפלל בציבור כי אם 'זכות' או 'מידת חסידות', לא היה נדחה האיסור של לעולם בהם תעבודו.

אמנם מבואר בשו"ת חות יאיר (סימן קטו), שתפילה בציבור אינו מצוה כולי האי, ולכן אין להתיר אפילו שבות דשבות בכדי להתפלל במנין, ואין להוכיח ממעשה דרבי אליעזר שיש חיוב תפילה בציבור על כל יחיד, כי הטעם ששיחרר את עבדו, היה בכדי שלא לבטל את המצוה דאורייתא המוטלת על הציבור באמירת קדיש קדושה וברכו מכלל הציבור הנאספים ביחד, שנאמר (ויקרא כב לב)

השיב לו על פי דרשת רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחי על הפסוק (תהילים פרק סט פסוק יד) וְאֲנִי תַפְלִי לָךְ ה' עַתְּ רְצוֹן, שהזמן של עת רצון, הוא בשעה שהצבור מתפללים. רבי יוסי ברבי חנינא דרש כן מהפסוק (ישעיהו פרק מט פסוק כ) פה אָמַר ה' בְּעַתְּ רְצוֹן עֲנִיתִיךָ. רבי אחא ברבי חנינא דרש זאת הפסוק (איוב פרק לו פסוק ה) הֲוֵן קָל כְּפִיר וְלֹא יִמָּאָס, מכאן שהקב"ה אינו מואס תפילת רבים.

לפי הגירסה שלפנינו, וכן נוקט **הרמב"ם** (כסף משנה תפילה פרק ח הלכה א), הענין שהוזכר בגמ' הוא שיתפלל בציבור, ולא הוזכר בגמ' שיתפלל בבית כנסת.

אמנם לפי גירסת הר"ף (ד א) והרא"ש (פרק א סימן ז הובא בהגהות הגר"א ברכות דף ח.) וכן נוקט הטור (סימן צ), אין תפילתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, ועל כך פירש הטור שהכוונה עם הציבור.

וכתבו **הבית יוסף והב"ח** שכוונת הטור שצריך רק ציבור, ואם מתפלל ביחידות אין ענין להתפלל בבית הכנסת. ודלא **כרבינו יונה** (ד. ד"ה אימתי) בשם **הגאונים** שאפילו ביחידות עדיף להתפלל בבית הכנסת שהוא קבוע ומיוחד לתפילת ציבור.

והב"ח הביא גירסא שלישית אין תפילתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת בשעה שהציבור מתפללין.

גמ' פסחים: מבואר בגמ' (פסחים דף מו. חולין דף קכב:): המהלך בדרך, צריך ללכת לפניו עד ד' מילין ולחזור לאחוריו עד מיל. לפירוש של רש"י (ד"ה לגבל), כפי שציטטו אותו **תוס' (חולין קכב:)** ו**הרשב"א** (ברכות דף טו. ד"ה והני מילי) ו**הריטב"א** (פסחים דף מו. ד"ה וא"ר) ו**מהר"ם חלאווה** (פסחים דף מו. ד"ה ולתפלה) הכוונה על חיוב תפילה בציבור. כשיטת רש"י נפסק **בטור ובשו"ע** (סימן צ סעיף טז) שהכוונה ללכת לבית הכנסת לתפילה בציבור.

מאידך לשיטת **הערוך** (הובא בתוס' פסחים מו. ד"ה לתפילה, חולין דף קכב: ד"ה לגבל, ובר"ן ד"ה ותפילה) הכוונה לגבי נטילת ידיים לתפילה, וכן משמעות **הרמב"ם** (הלכות תפילה פרק ג הלכה ב ג) שהביא דין זה בהלכות תפילה לגבי טהרת ידיים לתפילה.

וכתב **המשנ"ב** (ס"ק נב) שהיושב בביתו דינו כמי שבית הכנסת נמצא לאחוריו שצריך ללכת רק עד מיל. וזה הסעיף הוא תוכחת מגולה לאותם האנשים שהם בעיר, ומתעצלים לילך לבית הכנסת להתפלל מנחה ומעריב.

בדברי המשנ"ב נראה שנוקט להלכה שיש חיוב תפילה בציבור. וכן משמעות **מכתבו של החפץ חיים** (קול קורא משנת תרע"ד, הובא בספר התפילה בציבור עמוד רמה) שכתב בזה הלשון, חובה על כל אחד ללכת לבית המדרש עם בניו בכל יום להתפלל שחרית מנחה וערבית בציבור דוקא. (ולא ביחידות כמו שהנהיגו רבים בעונותינו הרבים), ולענות אמן יהא שמיה רבה קדושה וברכו, כי על ידי זה

מכ דברי המהר"ל פסק **החות יאיר** שאסור לעבור אפילו על איסור דרבנן, לצורך תפילה בציבור, ואסר לשכור מערב שבת ספינה שתיקח אותו בשבת למקום שיש מנין לתפילה וקריאת התורה, כי אינו מצוה כל כך, ואינה דוחה איסור דרבנן. ואפילו שמקיימים מצות 'ונקדשתי' באמירת דברים שבקדושה בציבור, מכל מקום אינו מצות עשה המוטלת עליו, ולכן אינו סיבה להתיר.

נפק"מ לשבועה: וכן משמעות **הרשב"ש** (סימן כד) לגבי הנשבע שלא להתפלל בבית כנסת, שאינו נחשב שבועה לבטל את המצוה, שאינו מצוה דאורייתא להתפלל בציבור בבית הכנסת, ועוד שיכול להתפלל בביתו בזמן שהציבור מתפללים, ונחשב כמתפלל עם הציבור.

נפק"מ להפסק: וכתב **במעמ ברכה** (ברכות קריאת שמע) שיש להוכיח מדברי **הגמ'** (ברכות דף ז: ח. ט.) שרב נחמן לא בא לבית הכנסת להתפלל בציבור משום שיש כוחו, ומשמע מלשון **הגמ'**, וכן מפורש **במגן אברהם** (סימן צ"ט ס"ק טז), שרב נחמן לא היה חולה ממש כי אם היה חולה, מה שאלו רב יצחק מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא. ורואים שרב נחמן לא קיבץ עשרה להתפלל איתם במנין בביתו, כי היה זה טורח בשבילו, ומוכח שתפילה בציבור מצד עצמה אינה חיוב, שאם היה חיוב גמור היה צריך לטרוח בשביל קיומה.

וכן מדייק **מהרמב"ם** (הלכות תפילה פרק ח הלכה א) שכתב ולא יתפלל יחיד כל זמן שיכול להתפלל. מוכח מדבריו שאינו בגדר חיוב 'אלא השתדלות שתקובל תפילתו', שתפילת היחיד לא נשמעת תמיד, וצריך לעשות השתדלות להתפלל בציבור כדי שיתקבלו תפילותיו.

והסיק לפי זה, שאם נומד באמצע ברכות קריאת שמע, או בין הפרקים, והציבור מתחיל להתפלל שמונה עשרה, אין לו להפסיק ולהתפלל עמהם שמונה עשרה כדי להתפלל בציבור, כיון שאינו חיוב.

4. הסוברים שהוא חיוב

דבר מצוה הוא: מאידך מבואר **בהגהות מיימוניות** (הלכות תפילה פרק ח הלכה א) בשם הר"י לגבי המדיר את חבריו על דעת רבים מלהיכנס לבית הכנסת בביתו, יכול להתיר את נדרו שיוכל ללכת לבית הכנסת להתפלל, כי דבר מצוה הוא.

המגן אברהם (סימן תסו ס"ק ב), הביאו **המשנ"ב** (ס"ק ד) נוקט להלכה שמותר לעשות עירובי תחומין בשביל ללכת לתפילה בציבור, וחולק על המהר"ל שאוסר, ומבאר שתפילה במנין הוא מצוה גדולה עד כדי שצריך ללכת בשבילה ד' מילין, וכן רבי אליעזר שיחרר את עבדו להשלים למנין.

וְנִקְדְּשִׁיתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ואילו לא שחרר עבדו היה בטל המצוה מכל הציבור, אבל יחיד שלא יבוא לבית הכנסת ולא יגרום לבטל את התפילה של הציבור, אינו בגדר חיוב עשה המוטל עליו לדחות אפילו שבות דשבות בכדי להתפלל במנין.

והוכיח כשיטתו **מהרא"ש** (מועד קטן סימן ג) שאין להוכיח מר' אליעזר דיני אבלות, שאבלות אינו נוהג ביום טוב האחרון, כי ר' אליעזר זיכה את הרבים, ולכן אלים עשה דרבנן לדחות איסור דאורייתא, אבל בביטול דיני אבלות אין בו זיכוי הרבים. ומוכח ששיחרר את עבדו כדי לזכות את הרבים, שבלעדיו לא היה להם מנין, ולא בכדי שהוא יוכל להצטרף למנין.

וראה **בבנין שלמה** (לרבי שלמה הכהן מווילנא, חלק ב סימן כה) שהביא את התירוץ של החות יאיר בשם **בנו האברך המופלג אברהם אהרן**, וכפי שמוכח מדברי הרא"ש בפרק ואלו מגלחין. אולם מוכיח **מתוס'** (ברכות דף מז: ד"ה מצוה דרבים) שכן הוכיח מר' אליעזר דיני אבלות, והקשה על **הבה"ג** שאבילות נוהג ביום טוב האחרון, ולא חילק כמו הרא"ש, מוכח ש'מצוה דרבים' הכוונה רבים שמחויבים ועושים המצוה.

ו**כתב הבנין שלמה** במכתב לבעל **המקור חיים** (מופיע גם בשו"ת מקור חיים סימן לג), טעם הדבר שרבי אליעזר שחרר עבדו, כי בזמן הגמ' היו כמה עמי ארצות שלא ידעו לומר את נוסח התפילה, והש"ץ הוציאם ידי חובתם, ומפורש בירושלמי שבתפילה הבקי מוציא את שאינו בקי רק בעשרה, והוצרך רבי אליעזר לשחרר את עבדו להשלים למנין, כדי שיוכל הש"ץ להוציא את שאינו בקי, שבלי זה היה מתבטל מתפילה.

ונחלק עליו המקור חיים, אף שדבר חכמה הוא, דוחק גדול להעמיד כך את הגמ', כי הגמ' אומרת מנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם, **שנאמר** (תהילים פרק פב פסוק א) אֱלֹקִים נִצְבַּח בְּעֵדֹת קָל, משמע שהענין הוא מצד מעלת הציבור, שיש מצוה להתפלל בציבור, ולא כדי להוציא את עמי הארצות ידי חובת התפילה.

3. הסוברים שאינו חיוב

נפק"מ לעירוב תחומין: מבואר **במהר"ל** (הלכות עירובי צרות) בשם **מהר"י סגל**, כיון שאין היתר לעשות עירוב תחומין רק לצורך מצוה, לא ראה שום פוסק שמתיר לעשות עירוב תחומין בכדי ללכת להתפלל במנין, כי אינה מצוה כל כך, שהרי יכול להתפלל בביתו ולכוין תפילתו, ולא מצאנו שהצריכו חכמים להתפלל בעשרה. ומביא שרק לדעת **הסמ"ק והאגודה** מותר לעשות עירוב תחומין בכדי ללכת לבית הכנסת.

חובה, לפי שאדם חייב על כל פנים לעשות. ועייני בספר מאיר עוז (חלק ד סימן ז סעיף ט) שהביא כמה ביאורים בלשון המחבר, והוכיח מכמה מקומות שישתדל פירושו חיוב.

וכעין זה מצינו במסילת ישרים (פרק כא) חייב אדם להשתדל איזה השתדלות לצורך פרנסתו, שכן גזר המלך העליון, והרי זה כמס שפורע כל המין האנושי אשר אין להמלט ממנו, עכ"ל. הרי שהשתדלות אין פירושו שאינו חיוב, אלא חיוב להשתדל.

ישתדל בבית הכנסת: לדעת התורת חיים (סופר סימן צ ס"ק יד) ישתדל מתייחס רק כלפי הדין להתפלל בבית הכנסת שהוא רק מצוה מן המוכרח משום ברוב עם, ולא יסתפק בתפילה בביתו בעשרה, ואינו מתייחס לעצם התפילה בציבור שהוא בגדר חיוב.

טעם הדבר שעדיף תפילה בבית הכנסת, פירש המג"א (סימן צ ס"ק טו) משום ברוב עם הדרת מלך. והוסיף הגר"ז (סעיף י) שהתפילה מתקבלת יותר בבית הכנסת, שנאמר (מלכים א פרק ח פסוק כח) לְשִׁמְעֵ אֶל הָרְנָה וְאֶל הַתְּפִלָּה, במקום רנה שם תהא תפלה, דהיינו בבית הכנסת ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בניעומות קול ערב שם תהא התפלה נשמעת. וכתב הפרי מגדים (אשל אברהם ס"ק טו) הביאו המשנ"ב (ס"ק כז), שאפילו אם יש לו עשרה בביתו ישתדל להתפלל בבית הכנסת.

ישתדל להתחמיר: מבואר באגרות משה (אורח חיים חלק ב סימן כז) ששייך לשון 'ישתדל' גם על חיוב, כלומר שיש בתפילה פטור של טירחא מרובה במרחק של יותר ממיל, וכוונת השו"ע לומר שלא יקל לדמות טירחא זו לטירחות אחרות, אלא 'ישתדל' ויחמיר בכל דבר שאינו ודאי טירחא יותר גדולה מהליכה של יותר ממיל.

ישתדל אפילו כשפטור: לדעת המנחת יצחק (חלק ז סימן ו) הכוונה 'ישתדל' גם באופן שאין לו חיוב כגון שהוא אנוס וכדומה, מכל מקום ישתדל בכל כחו להתפלל בציבור לפניו משורת הדין מחמת גודל מעלתו אם יש באפשרותו להתגבר על המניעות יעשה כן. והביא את השיטות שאינו חיוב גמור, ומסיק שהכרעת הפוסקים המובהקים שתפילה בציבור היא מצוה גמורה, וגם ודאי נחשב מהדברים העומדים ברומו של עולם, כדברי חז"ל.

ישתדל בלי חיוב: לדעת היד אליהו (סימן ז) כוונת השו"ע כפשוטו שאינו חיוב גמור, כי אם דין להשתדל לכתחילה במידת האפשר להתפלל בציבור, ורבי אליעזר ששחרר עבדו היה רק משום מידת חסידות ואינו חיוב. וכן דייק באור לציון (חלק ב פרק ו הלכה ה, פרק ז הלכה כ) מלשון 'ישתדל', שאינו חובה ממש.

והוסיף במתק לשונו הג"ר אורי ויסבלום שליט"א (בהדרכה להג"ר משה נאומבורג כיצד להגדיר את החיוב בחיבורו הלכות המצוות במקומות נופש), שגם אם נניח שישתדל אינו חיוב אלא דין להשתדל, מכל מקום פירוש

וכן מבואר בהתם סופר (חלק ו ליקוטים סימן פו) שדחה שיטת הנחלת צבי (עמוד כה) שאין חיוב על כל יחיד להתפלל בעשרה בכל יום, וכתב שהוא נגד גמרות מפורשות שיש חיוב להתפלל בציבור.

וכן לדעת התורת חיים (סימן צ ס"ק יד) יש להוכיח מהרמב"ם והשו"ע שהוא בגדר חיוב, ודוחה את הראיה ממעשה דרב נחמן, בפירוש מחודש, כיון שהתשעה מחויבים להתפלל בבית הכנסת, ממילא רב נחמן אנוס שאין לו מהיכן לאסוף מניין.

תפילת הציבור נשמעת: מבואר בספר החינוך (מצוה תלג) שכל אדם חייב לחזור להיות מתפלל עם הציבור, שתפילת הציבור נשמעת יותר מתפילת היחיד.

וכתב הרמב"ם (הלכות תפילה פרק ח הלכה א) תפלת הציבור נשמעת תמיד, ואפילו היו בהן חוטאים אין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים, לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור, ולא יתפלל ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור.

עוד מבואר ברמ"א (שו"ע סימן א סעיף א) 'שלא יאחר זמן התפלה שהצבור מתפללין', וביאר המשנ"ב (סימן א ס"ק ג) אפילו אם לא יעבור זמן תפילה, מכל מקום מצוה עם הצבור.

5. מה הכוונה ישתדל?!

לשון השולחן ערוך (סימן צ סעיף ט) ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הציבור, ואם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לבית הכנסת, יכוין להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, וכן מפורש בהמשך לשון הטור (סימן צ) אחרי שהביא מחלוקת הראשונים עבור מה צריך ללכת ד' מילין, כתב שפירוש רש"י עיקר, שהכוונה ללכת עד ד' מילין לפניו ומיל לאחריו כדי להתפלל בציבור בבית הכנסת (ודלא כשיטת הערוך שהכוונה לנטילת ידים), לכן צריך להשתדל בכל כחו להתפלל עם הצבור. ולשון הקיצור שו"ע (סימן יב אות ז) ישתדל ויתאמץ להתפלל עם הציבור.

נחלקו הפוסקים כיצד לפרש את כוונת הטור והשו"ע שנקטו לשון 'ישתדל'.

חיוב להשתדל: יש מפרשים את כוונת השו"ע שחייב להשתדל, וכמו שמצינו כמה מקומות ברמב"ם שישתדל פירושו חיוב; כמבואר ברמב"ם (הלכות קרבן פסח פרק י הלכה יא) צריך אדם להשתדל שלא ישאיר מבשר הפסח עד בקר, ואם השאיר עובר בלאו שנאמר (שמות פרק יב פסוק י) וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר. עוד כתב הרמב"ם (תשובה פרק ז הלכה א) ישתדל אדם לעשות תשובה, למרות שיש מצוה גמורה לעשות תשובה.

ועוד מפורש ברמב"ם (הלכות ברכות סימן יא הלכה ב), יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה, כגון תפילין וסוכה ולולב ושופר ואלו הן הנקראין

חידוש נפלא כתב **בארץ צבי** (פרומר, חלק א סימן כב, ד"ה דרך אגב) שיש היום חיוב גמור להתפלל בצבור, נוסף על החיוב שהיה בימי הגמ', והוא משום דכל הפוסקים כתבו דאין אנו בקיאים לכוון כהלכה, וכמבואר ב**שו"ע וברמ"א** (בכמה מקומות). והנה מבואר בגמ' (תענית דף ח.) דבצבור גם תפלה בלא כוונה מתקבלת משא"כ ביחיד, וכיון דמדינא דגמ' כוונה מעכבת רק שאין אנו יכולים לכוון, כל טצדקי אית לן למעבד שיהיה עולה במקום כוונה, ותפלה בצבור משלימה את חסרון הכוונה בשיעור מה, והנה לענין כוונה כתבו הפוסקים שאין בידינו לכוון והוון כנוסין, אבל להתפלל בצבור דזה אפשר לנו לעשות, הוא חיוב גמור עלינו, נוסף על חיוב תפלה בצבור הנאמר בגמ'.

ויסוד הדבר מבואר ב**רוח חיים** (לרבי חיים מוולוז'ין אבות פרק ב משנה יג) בפירוש המשנה 'אל תהי רשע בפני עצמך', שלא תתפלל ביחידות, כי אם כך יכול להיות שתיקרא רשע חס ושלום, כי ביחידות צריך להתפלל בכוונה יתירה ובאימה ויראה ומסירות נפש ולא מצוי בזמננו דרגה זו, ואם לא מתפלל כך, תפילתו נדחית החוצה, אך תפילה בצבור, אפילו אם היא לא שלימה אינה נמאסת, ולכן יתפלל בצבור כדי שהתפילה תתקבל.

לפי זה מובן יותר מה שהובא בשם הגר"א (תוספת מעשה רב, הלכות יום ביום עמוד קעז) חלילה מלהתפלל ביחידות. וכתב ב**תשובות והנהגות** (חלק א סימן צח) למרות שיש מקצת גדולים וצדיקים שנהגו להתפלל ביחידות אין למדים הלכה מפי מעשה, ואי אפשר לדעת מה הנימוק, ולמעשה צריך לנהוג כפי שמבואר ב**שו"ע** ובפוסקים שיש חיוב להתפלל בצבור.

8. מה עדיף כוונה או ציבור

החכם עיניו בראשו: נחלקו פוסקי זמננו מה עדיף האם תפילה בכוונה, או תפילה בצבור. לדעת **האגרות משה** (חלק ה א"ח סימן ז) אם מצליח לכוין באופן שיוצא בדיעבד, עדיף להתפלל בצבור, שהוא חיוב מעיקר הדין. מאידך לדעת **האור לציון** (חלק ב פרק ו הלכה ה, פרק ז הלכה כ) עדיף להתפלל באופן שיכוין היטב, אפילו שהוא ביחידות, מאשר תפילה בצבור שאינו חיוב גמור, ומכל מקום לא יעשה כן רק באקראי ולא בקביעות.

יודע מה שכתב **הרדב"ז** (חלק ג סימן תעב, תתקי) למרות שעדיף רוב עם, כיון שיש חילוק לשונות הגורם חילוק לבבות, ולכן עדיף לחלק את הבתי כנסת, ואם כאשר יתפלל בצבור יגרום לו לבלבל הכוונה, רשאי להתפלל ביחידות.

מקורות: ראה במאמרים מאת הג"ר **יעקב יצחק פוקס שליט"א** (התפילה בצבור פרק ד), והג"ר **משה נאומבורג שליט"א** (הלכות המצוות במקומות נופש עמוד סט), שהקיפו בטוב טעם ודעת את כל הנושא של תפילה בצבור, לכל פרטיה ודקדוקיה, עם ציטוטים של גדולי הפוסקים.

השתדלות הוא מאמץ יתר בכדי להגיע לתוצאה, ולא לנוח על זרי דפנה, **שואמר** (בראשית פרק לב פסוק כה) וַיִּצְרֹף אֱלֹהִים עִמּוֹ, וכתב **בתרגום אונקלוס** ואשתדל גוברא עמיה, הרי שהשתדלות פירושו להיאבק.

6. שיטה יחידאה

אינו מצוה: שיטה מחודשת מבואר בספר **כרך של רומי** (סימן ז) ענין תפלה בצבור אין לו זכר ורושם בין המצוות ואפילו מדרבנן, ודי לן במאי דאתמוהי קא מתמה רב נחמן מאריה דתלמודא לרב יצחק, כשאמר לו להתפלל בשעה שהצבור מתפלל, צעוק צעק לו לאמר מאי כולי האי, והכי הלכתא וכו', אבל בצבור אין ריח מצוה בדבר, ומביא את דברי **שו"ת בשמים ראש** (סימן קנח) שבקלות אפשר לדחות את התפילה בצבור, כרב נחמן שהתפלל ביחידות בגלל שלא יכול היה לבוא לבית הכנסת.

וראה ב**משנה הלכות** (חלק יא סימן סז) שדחה את דברי מחבר אחד (ויתכן שכוונתו לספר כרך של רומי) שאין מצוה להתפלל בצבור כלל, וחלק על דבריו מכל וכל.

7. פוסקי זמננו שהוא חיוב

כדי שהתפילה תתקבל: כתב **האגרות משה** (או"ח חיים חלק ב סימן כז, חלק ג סימן ז, חלק ד סימן סח) שתפילה בצבור הוא חיוב גמור על האדם, ולא רק הידור ומעלה בעלמא, וכדמוכח מהדין שצריך ללכת עד ד' מילין לפניו ומיל לאחוריו כדי להתפלל בצבור, וטעם הדבר כי מירת הצבור כדי שתתקבל התפילה כמבואר ברמב"ם, ותפילה שלא ידוע שתתקבל אינה תפילה. ולכן יש חיוב להתפלל בצבור שכך התפילה תמיד מתקבלת. ומכיון שתפילת יחיד אפילו של גדול הדור אינו בטוח שתתקבל, ואילו בצבור תמיד נשמעת, יש חיוב להתפלל בצבור, ולכל הפחות בזמן שהצבור מתפלל. ולכן אין היתר לאדם ללמוד עד מאוחר בלילה, אם בגלל זה יצטרך להתפלל שחרית ביחידות.

ודימה זה למתפלל במקום שעלול להיות שם צוואה ונמצא שאכן היה שם. שצריך להתפלל שוב ותפילתו תועבה, כי תפילה להשם יתברך נחשבת רק תפילה שיכול להיות שתתקבל, אבל כשאין אפשרות שתתקבל מחמת הצוואה אינה בכלל תפילה כלל.

לדעת **הגר"ש אלישיב זצ"ל** (פניני תפילה עמוד קיט) יש חיוב להתפלל בצבור, מכך שחייב ללכת מיל לתפילה. ולגבי דרגת החיוב של תפילה בצבור לעומת חיובים אחרים, הורה (יבקשו מפיהו חלק ד עמוד רמט), שיש לדייק מלשון השו"ע 'ישתדל', שתפילה בצבור היא רק בגדר מעלה ואינו חיוב גמור מדינא דגמ', כשאר הדינים המוזכרים שם שהם חיוב גמור מדינא דגמ', אך ראוי להתאמץ כמה שאפשר בכדי להתפלל בצבור.

לדעת **הגר"ח קניבסקי זצ"ל** (ארחות יושר תפלה) יש חיוב גמור מעיקר הדין להתפלל בצבור, כמבואר בגמ' שחייב ללכת עד ד' מילין לפניו ומיל לאחוריו.

משיב כהלכה

**הפרס השבועי 100 שקל מזומן
הזוכה בפרס גיליון 454 בסך 100 שקל מזומן
הבה"ח ראובן שטיינר הי"ו
שיבת סלבודקה בני ברק**

שאלה: האם צריך להפסיד כסף וזמן בכדי להתפלל בציבור, וכמה השיעור?

בהליכה מרוחקת לתפילה במנין, צריך ללכת ד' מילין לפני ומיל לאחוריו, והשאלה: א. האם נמדד לפי מרחק הליכה, או לפי הזמן שלוקח ללכת, ונפק"מ בנטיעה ברכב. וכמה זמן צריך להמתין על ספק מנין בשטיבלאך? ב. האם צריך להפסיד במניעת רווח, או להוציא כסף עבור נטיעה באוטובוס (עלות תיקוף 'רב קו' בתחבורה ציבורית), ברכב פרטי (עלות דלק ובולאי מצטבר), במונית (תעריף ספיישל?) **מקורות:** המקורות שמופיעים בגיליון הנוכחי, ובנוסף **שו"ע ומשנ"ב** (סימן צב סעיף ד, סימן קסג סעיף ג, סימן תנט סעיף ג ובביאור הלכה ד"ה הוי), **בנין עולם** (סימן ג), **שבת הלוי** (חלק ח סימן ט, חלק ט סימן לו), **הערות** (פסחים דף מו), **פניני תפילה** (עמוד קכ), **יבקשו מפייהו** (חלק ד עמוד רנ), **תשובות והנהגות** (כרך א סימן צח), **אשי ישראל** (פרק ח הערה ע-עח).

במדור זה מופיעה שאלה בנושא הגיליון הבא, כל השולח תשובה נכונה, בצירוף פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד), יכול לזכות בפרס. בחירת הזוכה על דעת מיר ירושלים, תיבת 'הילכתא' והחלטת הבלעדית. התשובות המובחרות יושלו במידת האפשר בגיליון הקרוב.

- ניתן להגיש תשובות באחת מהאפשרויות הבאות.
- קו 'הילכתא' טלפון 02-5377085 שלוחה 4
- עמדות 'דררים פלוס' לקהילות, קופת 'הילכתא' - 'עומק הפשוט'
- חדר 'קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים, תיבת 'הילכתא'
- בפקס מספר 6507823-1532
- במייל 5047867@gmail.com

**המדור הוקדש לגילוי נשמת האשה הצדקנית
מרת פרידא רייזל ב"ר שמואל טעבל ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.**

דינים העולים

א. **תפילה בציבור:** התפילה בציבור היא המדרגה געילת בעבודת התפילה, ומתקבלת התפילה לפני השי"ת שהוא עת רצון, ואין קה"ה מואס תפילת רבים. אמנם אם תש כוחו אף שאינו חולה ממש, פטור מתפילה בציבור.

ב. **בבית הכנסת:** תפילת האדם נשמעת בבית הכנסת יותר מבשאר מקומות, ולכן עדיף תפילה ביחידות בבית הכנסת מאשר תפילה ביחידות בביתו. ויש חולקים.

ג. **שחרור עבד כנעני:** רבי אליעזר שיחרר עבדו כדי שיתפללו הציבור במנין, ויאמרו קדיש קדושה וברכו, והתפילה בציבור דוחה את העשה של לעולם בהם תעבודו, ויש אומרים שמטרת השחרור היתה, כדי שהש"ץ יוכל להוציא את עמי הארץ בתפילה.

ד. **עירוב תחומין:** נחלקו הפוסקים האם מותר לעשות עירובי תחומין בכדי להתפלל במנין. יש

אומרים שהנשבע שלא להיכנס לבית הכנסת אין דינו כנשבע לבטל את המצוה.

ה. **תפילה בציבור:** לדעת רוב הפוסקים חובה להשתדל להתפלל בציבור ולענות אמן וקדושה וברכו, ובכך מבטלים כל יום גזירות קשות מירשאל. ויש אומרים שהוא בגדר מצוה שאינו חיוב.

ו. **ישתדל:** כמה מהלכים נאמרו לבאר את כוונת השו"ע שכתב 'שתדל' להתפלל בציבור.

נושא הגיליון הבא:

'הפסד ממון כדי להתפלל בציבור'

טלו חלק בזיכוי הרבים העצום, והשתתפו בהוצאות הגיליון הבא

הגיליון נועד לעורר את לב הלומדים, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

ברכת מזל טוב להג"ר מנחם צ'צ'יק שליט"א לרגל שמחת הולדת בנו בשעתו"מ
יהי רצון שיזכה לרווח ממנו ומכל צאצאיו רוב נחת דקדושה אמן
בברכה מערכת הילכתא

הילכתא

לדעת לחיות כהלכה

- גיליון שבועי עומק הפשוט
- שיעורים וימי עיון
- בית הוראה טלפוני
- בירורי הלכה אקטואליים
- קו מידע הלכתי
- חוברות הדרכה

מכון הילכתא

מענה אנושי: 02-5350-535 פקס: 02-6507-823

לקבלת הגיליון במייל: 5047867@gmail.com

קו מידע הלכתי

02-5377-085

ניתן להאזין לשיעורים, הודעות, עדכונים, רישום להגדרות, ועוד...